

रायां नरैर्हृजे स्नात्वा दामोदरोऽर्चितः । कणरूपा हि ते ज्ञेया नात्र कार्या विचारणा । दुर्लभः कार्तिको विप्रः । मधुरायां नृणांमह । यत्तार्चितः स्वकं रूपं भक्तभ्यः संप्रयच्छति । भक्तिं सक्तिं हरिर्दद्यादर्चितोऽन्यत्र सेविनाम् । भक्तिञ्च न दद्यात्प्रेष यतो वश्यकरी हरेः । सा त्वङ्गसा हरे भक्तिर्लभ्यते कार्तिके नरैः । मधुरायां सकृदपि श्रीदामोदरपूजनात् । मन्त्रद्रव्यविहीनञ्च विधिहीनञ्च पूजनम् । मन्यते कार्तिके देवो मधुरायां सदर्शनम् । यस्य पापस्य युज्येत मरणाला हि निष्कृतिः । तच्छुद्ध्यर्थं मिदं प्रोक्तं प्रायश्चित्तं सुनिश्चितम् । कार्तिके मधुरायां वै श्रीदामोदरपूजनम् । कार्तिके मधुरायां वै पूजनाददर्शनं ध्रुवः । शीघ्रं संप्राप्तवान् बालो दुर्लभं योगवत् परैः । सुलभा मधुरा भूमौ प्रयच्छं कार्तिकस्तथा । तथापि संसरन्लोह नरा मूढा भवास्तुधौ । किं यच्चैः किं तपोभिश्च तीर्थैरन्यैश्च सेवितैः । कार्तिके मधुरायाञ्चेदर्च्यते राधिकाप्रियः । यानि सर्वाणि तीर्थानि नदा नद्यः सरांसि च । कार्तिके निवसन्त्यत्र साधुरे सर्वसङ्गले । कार्तिके जन्मसदने केयवस्य च ये नराः । सकृत्प्रविष्टाः श्रीकृष्णं ते यानि परमव्ययम् । परोपहाससुदिःश्य कार्तिके हरिपूजया । मधुरायां लभेद्भक्तिं किं पुनः श्रद्धया नरः” इति ।

अथ कार्तिकव्रतारम्भकालक्रमौ । पादौ “आश्विनस्य तु मासस्य या शुक्लैकादशी भवेत् । कार्तिकस्य व्रतानीह तस्यां कुर्यादतन्द्रितः । नित्यं जागरणायान्त्रे यामे रात्रेः समुत्थितः । शुचिर्भूत्वा प्रबोध्याथ स्तोत्रं नीराजयेत् प्रभुम् । भिषग्य वैष्णवान् धर्मान् वैष्णवैः सह हर्षितः । कृत्वा गोतादिकं प्रातर्देवं नीराजयेत् पुनः । नद्यादौ च ततो गत्वाचम्य सकृत्समाचरेत् “प्रभुं प्रार्थाय तस्मै च दद्यादर्थं यथाविधि । तत्र सकृत्समन्त्रः । कार्तिकेऽहं करिष्यामि प्रातःस्नानं जनार्दन ! । प्रीत्यर्थं तव देवेश ! दामोदर ! मया (वृक्षग्रा) सह” इति । “प्रार्थनामन्त्रस्तु—तव ध्यानेन देवेश ! जलेऽस्मिन् स्नातुमुद्यतः । तत्प्रसादाच्च मे पापं दामोदर ! विनश्यत्” । अर्थमन्त्रः—“व्रतिनः कार्तिके मासि स्नातस्य विधिवन् मम । अर्थं गृहाण देवेश ! त्वां नमामि सुरेश्वर !” । काशीखण्डे “व्रतिनः कार्तिके मासि स्नातस्य विधिवन् मम । दामोदर ! गृहाणार्थं दनुजेन्द्रनिघ्नदन ! । नित्ये नैमित्तिके कृत्स्ने कार्तिके पापशोषणे । गृहाणार्थं मया दत्तं राधया सहितो हरे !” ।

इति । पादौ तिलैराक्षिप्य देहं स्वं नामोच्चारणपूर्वकम् । स्नात्वा तु विधिनः सन्यासपास्य गृहमाव्रजेत् । उपलिप्याथ देवाग्रो निर्माय खस्तिकं प्रभुम् । तुलसीमालतो पद्मागस्त्युपप्रादिनार्चयेत् । नित्यं वैष्णवसङ्गत्या सेवेत भगवत्कथाम् । सर्पिषाहर्निशं दीपं तिलतैलेन चार्चयेत् । विशेषतश्च नैवेद्यान्यर्घ्येदाचरेत्तथा । प्रणामांश्च यथाशक्ति एकभक्तादिकं व्रतम्” । पादौऽन्यत्र “प्रातस्त्याय शौचादि कृत्वा गत्वा जलाशयम् । कृत्वा च विधिवत् स्नानं ततो दामोदरार्चनम्” । किञ्च “मौनेन भोजनं कार्यं कार्तिके व्रतधारिणा । हृतेन दीपदानं स्यात् तिलतैलेन वा पुनः । दिनञ्च कृष्णकथया वैष्णवानां च सङ्गमैः । नीयतां कार्तिके मासि सकृत्समन्त्रपालनम् । आश्विने शुक्लचतस्य प्रारम्भो हरिवासरे । अथ वा पौर्णमासीतः संक्रान्तौ वा तुलागमे । दीपदानमखण्डञ्च दद्याद् वैष्णवसङ्घिषौ । देवालये तुलसां वा आकाशे वा तदुत्तमम्” । किञ्च “रजतं कनकं दीपान् मणिसुक्ताफलादिकम् । दामोदरस्य प्रीत्यर्थं प्रदद्यात् कार्तिके नरः” । स्नान्दे च “न गृहे कार्तिके कुर्याद्विगेषेण तु कार्तिकोम् । तीर्थे तु कार्तिकीं कुर्यात् सर्वयत्नेन भाविनि !” । कार्तिके वर्ज्यानि स्नान्दे ब्रह्मनारदसंवादे “कार्तिके तु विशेषेण राजमाषांश्च भक्षयन् । निष्पावान् सुनिशार्दूल ! यावदाहृतनारकी । कलिङ्गानि पटोलानि वृत्ताकं सन्धितानि च । न त्यजेत् कार्तिके मासि यावदाहृतनारकी । कार्तिके मासि धर्मात्मा मत्स्यमांसं न भक्षयेत् । तत्रैव यत्नतस्त्याज्यं शाश्वकं शौकरं तथा” । किञ्च—“पराक्षं परगय्याञ्च परीवादं पराङ्गनाम् । सर्वदा वर्ज्येत् प्राप्नोति विशेषेण तु कार्तिके । तैलाभ्यङ्गं तथा शय्यां पराक्षं कांस्यभोजनम् । कार्तिके वर्ज्येद्यस्तु परिपूर्णव्रतो भवेत् । संप्राप्तं कार्तिकं दृष्ट्वा पराक्षं यस्तु वर्ज्येत् । दिने दिने तु कृष्णस्य फलं प्राप्नोति मानवः” । तत्रैव श्रीरुक्माङ्गद-मोहिनीसंवादे “कार्तिके वर्ज्येन्मधु । कार्तिके वर्ज्येत् कांस्यं कार्तिके शुक्तसन्धितम् । न मत्स्यं भक्षयेन्मांसं न कौर्म्यं नान्यदेव हि । चाण्डालः स भवेत् शुभ्र ! कार्तिके मांसभक्षणम्” ।

कार्तिकिक उ० कार्तिकी पौर्णमासी अस्मिन् मासे-उक्त । १ चान्द्रकार्तिकमासे एवं २ कार्तिकीयुक्त मन्त्रे ३ कार्तिक-काख्ये जीववर्षे च ।